

„Vétkesek közt cinkos, aki néma”

DIÁKMELLÉKLET

27/1a

TE HOGYAN DÖNTENÉL?

Kérdőív

A következőkben 18 helyzetleírást találsz. Döntsd el, hogy Te ebben a szituációban mit tennél! Karikázd be a döntésednek megfelelő válasz betűjelét! Minden helyzetnél csak egy választ jelölhetsz meg.

1. Matematika témazáró dolgozatot írtok. Tudod, hogy a tanár nagyon szigorúan bünteti azt, akit puskázáson ér: azonnal elégtelent ír a dolgozatára, de elégtelent kap az is, aki engedi, hogy belenézzenek a munkájába. Mindnyájatok számára nagyon fontos, hogy ez a dolgozat jól sikerüljön. Nehezek a példák, nem boldogulsz velük. Barátod, aki melletted ül, szemmel láthatóan rájött a megoldásra, és lázasan dolgozik.

Megkérem, hogy engedjen belenézni a dolgozatába.	A
Nem kérek segítséget tőle.	B
Nem tudom eldönteni.	C

2. A matematikatanár beküld a tanáriba egy ott felejtett könyvért. A tanáriban senki sincs. Odamész a tanár asztalához, és meglátod az asztalon a másnapra szánt témazáró dolgozat példáit.

Kimegyek a tanáriból anélkül, hogy megnézném a példákat.	A
Lemásolom a példákat.	B
Nem tudom eldönteni.	C

3. Láttad, amikor a barátod az iskola előtt parkoló autók egyikéről letörte az emblémát. Tudod, hogy tekintélyes gyűjteményét gazdagítja ezzel a darabbal. Másnap kiderült, hogy éppen az egyik tanár kocsijáról törte le a márkajelzést. A tanár téged kérdez, hogy tudod-e, ki volt a tettes.

Megmondom neki az igazat.	A
Nem mondom meg neki, hogy ki volt.	B
Nem tudom eldönteni.	C

4. Az osztályfőnök pénzt szed a kirándulásra. A barátod ezresekkel fizet, és a tanár véletlenül ötezesből ad neki vissza. A barátod elárulja neked, hogy mi történt, és megkér, hogy ne szólj erről senkinek.

Nem szólok róla senkinek.	A
Azt mondom a barátomnak, hogy vissza kell adnia a tanárnak a neki járó pénzt.	B
Nem tudom eldönteni.	C

5. Tollbamondást írtok. A tanár azt mondta: „Akinél észreveszem, hogy a társáról írja, azt megbüntetem. De megbüntetem azt is, aki hagyja, hogy róla másoljanak.” Észreveszed, hogy a barátod a te dolgozatodról akar másolni.

Hagyom, hogy másoljon.	A
Nem hagyom, hogy másoljon.	B
Nem tudom eldönteni.	C

6. A tanár számítógépen állítja össze a másnapi témazáró történelemdolgozat kérdéseit. Váratlanul sürgős telefonhoz hívják, és te meglátod a monitoron a feladatokat. Tudod, hogy e dolgozat eredménye alapján választja ki a tanár azt az egy gyereket, aki részt vehet az iskolai tanulmányi versenyen. Többen is vagytok, akik szeretnétek részt venni ezen a versenyen, de egy osztályból csak egy tanuló mehet.

Nem szólok senkinek a dolgról, és a megismert kérdések segítségével felkészülök a dolgozatra.	A
A többi osztálytársamnak is elmondom, amit megtudtam.	B
Nem tudom eldönteni.	C

7. Az egyik osztálytársad, akit nem nagyon szeretsz, a táblánál felel. Kétes jegyre áll, nagyon fontos lenne a számára, hogy a jobb jegyet kapja meg. Elég jól szerepel, de egy adat nem jut az eszébe. Te tudod a helyes választ. A felelő kérően néz rád, és reméli, hogy súgysz neki. Tudod, hogy a tanár nagyon felháborodik, ha ezt észreveszi.

Súgással segítem ki a társamat.	A
Nem súgok neki.	B
Nem tudom eldönteni.	C

8. Az osztályba belépve meglátod, hogy néhány osztálytársad festékszóró pisztollyal fújja be a frissen festett falakat, ajtókat és bútorokat. Azt mondják, hogy megvernek, ha elárulod őket. Az igazgató azt mondja, ha nem jelentkeznék a tettesek, az osztálynak kell kifizetnie az okozott kárt. Elég magas összegről van szó.

Megmondom, kik voltak a tettesek.	A
Nem mondom meg, hogy kik voltak a tettesek.	B
Nem tudom eldönteni.	C

9. Eltűnt az osztálypénz. Te tudod, hogy a legjobb barátod vette ki a pénztárcát az osztálypénztáros táskájából. A lopással egy másik társadat gyanúsítják, aki már követett el hasonló dolgot. Senki sem hisz neki.

Megmondom, hogy ki volt az igazi tettes.	A
Nem szólok semmit.	B
Nem tudom eldönteni.	C

27/1b

TE HOGYAN DÖNTENÉL?

Kérdőív

10. Az egyik osztálytársad már egy hete nem volt iskolában. Te az előző este láttad az utcán egy különös társaságban. Köszöntél is neki, de nem ismert fel, meglehetősen zavartan viselkedett. Úgy tűnt, mintha kábítószer hatása alatt lett volna. Az osztályfőnököd éppen téged kérdez meg, hogy tudsz-e valamit erről a gyerekről.

Elmondom neki, hogy mit tapasztaltam.	A
Azt felelem, hogy nem tudok róla semmit.	B
Nem tudom eldönteni.	C

11. A sarki boltból értékes árukat loptak el. Te tudod, hogy melyik osztálytársatok a tettes, mert szemtanúja voltál a dolognak. A rendőrség nyomozni kezd, és a szálak a ti osztályotokba vezetnek. Az egyik rendőr bemegy hozzátok, és megkérdezi: tudjátok-e, hogy ki volt a tolvaj.

Megmondom, ki volt a tettes.	A
Nem szólok semmit.	B
Nem tudom eldönteni.	C

12. Az iskolátokban az utóbbi hónapban már harmadik alkalommal van bombariadó. Te tudod, hogy melyik iskolatársad a tettes. Az igazgató hozzátok is bejön, és megkér benneteket, hogy segítsetek a névtelen telefonáló megtalálásában.

Megmondom, hogy ki a telefonáló.	A
Nem mondom el, amit tudok.	B
Nem tudom eldönteni.	C

13. Te érkezel elsőként az órára. Az egyik padon találsz egy értékes számológépet, amelyet az előző osztály tanulói közül hagyhatott valaki a padon.

Szó nélkül elteszem a számológépet.	A
Megkeresem a számológép tulajdonosát.	B
Nem tudom eldönteni.	C

14. Van egy tanárotok, akit nem szerettek. Osztálytársaiddal megbeszélitek, hogy a legközelebbi óráján letagadjátok a szóbeli házi feladatot. Te ennek ellenére felkészültél az órára. A tanár téged hív ki felelni.

A szokásos módon felelek.	A
Azt mondom, hogy ez a lecke nem volt feladva.	B
Nem tudom eldönteni.	C

15. Elveszett az osztálynapló éppen a félévi jegyek lezárása előtt. Az osztályfőnökök kétségbe van esve, mert rengeteg munkával jár az új napló kitöltése. Te tudod, hogy ki csente el.

Megmondom, ki volt a tettes.	A
Nem szólok semmit.	B
Nem tudom eldönteni.	C

16. A legjobb barátod neked elárulta, hogy megszökik otthonról, és megpróbál eljutni a külföldön élő apjához. Az édesanyjának azért nem szól, mert ő biztosan nem engedné el. Megkér, hogy legalább két napig ne szólj senkinek a tervéről. Másnap valóban nem jön iskolába. A kétségbe esett mama éppen téled szeretné megtudni, hogy mit tudsz a gyerekéről.

Megmondom, hogy mit tervezett a barátom.	A
Nem mondom el, amit tudok.	B
Nem tudom eldönteni.	C

17. Az egyik osztálytársatoknál buli van. Nagyon jó a hangulat. Az egyik hangadó és népszerű társadnak ötlete támad: hívjátok fel telefonon azt a tanárokat, akire most nagyon dühöseket vagytok, és elváltoztatott hangon olvassatok jól be neki.

Részt veszek a telefonálásban.	A
Megpróbálom lebeszélni társaimat a telefonálásról.	B
Nem nyilvánítok véleményt.	C

18. A barátod az egyik osztálytársatok miatt igazgatói intőt és otthon súlyos büntetést kapott. Ez a társad elég gyakran árulkodik, és ezért mindenki nagyon haragszik rá. A barátod dühében azt javasolja, hogy néhányan lessétek meg az utcán az árulkodó fiút, és jól verjétek el.

Részt veszek az akcióban.	A
Megpróbálom lebeszélni a barátomat a tervéről.	B
Nem nyilvánítok véleményt.	C

(Forrás: A kérdőívet Szekszárdi Júlia és Horváth H. Attila állította össze)

27/2

SZEREPKÁRTYÁK

DROMEDÁR	DROMEDÁR	DROMEDÁR
FIÚ	FIÚ	FIÚ
PÚPOS EMBER	PÚPOS EMBER	PÚPOS EMBER
HENTES	HENTES	HENTES
KALAUZ	KALAUZ	KALAUZ
HIVATALNOK	HIVATALNOK	HIVATALNOK
BARNA BŐRŰ VÉKONY ASSZONY	BARNA BŐRŰ VÉKONY ASSZONY	BARNA BŐRŰ VÉKONY ASSZONY
TEREBÉLYES ASSZONYSÁG	TEREBÉLYES ASSZONYSÁG	TEREBÉLYES ASSZONYSÁG
ISKOLÁS FIÚ	ISKOLÁS FIÚ	ISKOLÁS FIÚ
DROMEDÁR	HENTES	BARNA BŐRŰ VÉKONY ASSZONY
FIÚ	KALAUZ	TEREBÉLYES ASSZONYSÁG
PÚPOS EMBER	HIVATALNOK	ISKOLÁS FIÚ
DROMEDÁR	HENTES	BARNA BŐRŰ VÉKONY ASSZONY
FIÚ	KALAUZ	TEREBÉLYES ASSZONYSÁG
PÚPOS EMBER	HIVATALNOK	ISKOLÁS FIÚ

27/3a

RÁKOSY GERGELY: KÉSZ ŐRÜLET

A dromedár lefelé jött az utcán, a fiú meg vele szemben, fölfelé.

A dromedár igazi dromedár volt, olyan, aki ha eléd áll, eltakarja baromian széles hátával az eget, házat és napot, s te nem látsz semmi mást, csak a tengerként szétterülő hátát; akinek ökle durva, faragatlan szikla; füle vastag és húsos, álla kihívóan előremered; olyan, akinek X-ként áll a lába, és a húszszlopban sem a bokát, sem a térdet fel sem ismerheted; olyan, akinek haja ritkás, leragadt, és mégis libegő – olyan, akinek alig van ember formája.

A fiú? A fiú olyan volt, amilyenek a fiúk lenni szoktak. Nem sárgította be még ujjait és fogát a nikotin, a szája sarkába még nem vésett keserű vonalat a gond, az éjszakázás, az alkohol. Ha kendőt köt, s az alól kibuggyantja hajának egy fürtjét, mindenki karcsú lánynak nézhetne volna. Szép szemű volt, magas homlokú, és a messziségbe elgondolkodó.

A kezdetnek nem volt tanúja, mert néptelen volt az utca, olyan néptelen, amilyen augusztusi rekkenetben délután három órakor egy szomorú kisváros girbegurba mellékut-cája lehet. Pedig nem augusztus volt, nem is délután, és nem is kisvárosban volt ez az utca, bár lehetett volna ott is.

Később már volt néző, tanú elég, tán még százan is szorongtak a fiú és a dromedár körül.

De a kezdet homályos. Mikor a fiú és a dromedár egymás mellé értek, valahogy összegabalyodtak – hiszen lehetetlen is lett volna, hogy csak úgy elmenjenek egymás mellett, ahogy két fecske suhan el egymás szárnyait érintve a kék levegőben.

Összegabalyodtak, s mire az első asszony kifutott egy kapun, már a fiú arca csupa vér volt.

Egymás után nyíltak a kapuk, futó lábak kopogtak a gömbölyű macskaköveken, s hamarosan tömött embergyűrű fogta körül a fiút, akinek vérzett az arca, s a dromedárt, akinek semmi baja nem volt, mégis magából kikelve ordított.

– Majd én megmutatom neked... Majd én elintézek téged... Csibész, gazember... Taknyos...

És minden szó után nehéz öklével a fiúra ütött.

Senki az utca lakói közül nem ismerte őket. Semmit nem lehetett tudni, kik vagy mifélek. Apa és fia talán – hihetetlen lett volna, de nem lehetetlen –, rokonok, ismerősök vagy semmi vérségi kötelék nem fűzi őket össze? Barátok, ellenségek? Vagy tán az egyik adós, a másik hitelező?

Soha nem derült ki, volt-e vagy miféle kapcsolat volt közöttük.

Egy inas, barna bőrű, sovány asszony a kezét tördelte.

A húsos, véres kötényű hentes beszívta alsó ajkát, s ökölbe szorította dagadt, zsíros fényű ujjait, mintha ugrani készülne.

Egy hivatalnok a körmét rágta.

Egy terebélyes asszony aprókat sikoltott.

Egy iskolás gyerek földre ejtette táskáját, és ide-oda ugrálva, a levegőbe öklözött, mintha valami láthatatlan ellenféllel viaskodna.

A kalauz görcsösen markolta lyukasztóját a zsebében, mintha acéllemezből lenne a kezletlen jegy, és sehogy sem akarna átlyukadni.

Egy pici gyermek, kinek az alsónadrágja kilógott a rövidnadrágja alól, hangosan bőgött, s oda se mert nézni, de azért nem futott el, makacsul kitartott.

A gyűrű ide-oda hullámozott, izgatott fejek, öklök nőttek ki belőle, majd másoknak adták át a helyüket. Feltűrt ujjú, darabos kezek és finom mandzsettás, ápolt kezek egymás mellett hadonásztak, ugyanazon gesztusokkal.

Esemény az utcában! És az utca meg volt elégedve az eseménnyel. Hogy valaki vérzik? Hogy valaki talán utoljára vérzik? Egyenként fel voltak háborodva, de együttesen el bírták viselni – hiszen az ám az igazi esemény, ha vér folyik.

Mindenki izgett-mozgott, mint a moziban a nagyjelenet előtt. Felhevülten, majd hogyan nem lelkesen, mindenki ott volt a fiú és a dromedár gomolygásában. Ki az összeszorított szájával, ki a lyukasztó szorításával, ki az éktelen bömbölésével.

Csak egy ember állt szinte elbűvölve, s öntudatlanul hagyta, hogy a tömeg hol erre, hol meg arra taszítsa. Egy kis púpos ember, aki nem volt magasabb az iskolás fiúnál, s akit úgy nyomkodtak erre-arra, mintha nem is ember, hanem kutya lenne. Csak állt, tántorgott a durva derekak, combok nyomásától, és senki sem tudhatta, hol jár az esze. De nem is érdékelt senkit, nem is törődtek vele, észre sem vették.

Az eseményt, a gomolygást, a vért figyelték, kihagyó lélegzettel.

Akkor éppen a falnak tántorodott a fiú, arca elé kapta karját, s szájának szegletére, keserű fekete ráncként, lefolyt a vér valahonnan a karja és az arca közül. Iszonyodva kiáltotta, mintha szellemekkel hadakozna:

– Nem, neee... jaj, ne... Hagyjon, jaj, hagyjon!

A dromedár pedig:

– Micsodaaa? Hogy még én... hogy még te?!... Nesze! Nesze! Kell még?

És zuhogtak sziklaöklei a fiú karjára, szerelemtől, gyűlölettől még érintetlen, tiszta szájára tompán-nyekkenően a vékony, inges mellére.

Már úgy szorult a fiú a falhoz, mint a tapló a fatörzshöz, már azt sem mondta, hogy „né”, nem kiáltotta, hogy „jaj, hagyjon”. A dromedár meg az öklére nézett, a fiú végétől vörslő öklére, és felordított:

– Vérzem... – és újra zuhogtak az ütések a fiúra. Látják? És felmutatta vértől lucskos öklét. – Látják? Vérzem.

A sokaság megremegett, látták a fejük felett himbálódzó, véres öklöt, s nézték, mint egy bűvös óra véres ingáját.

– Vérzem... – és újra zuhogtak az ütések a fiúra. Nagy és nehéz ütések, és mivel a fiú már távolabb nem húzódhatott, nem a testet lódították el, hanem szinte eltűntek a testben, belefúródtak a testbe.

Valaki felkiáltott: – Disznó!

A másik hozzátette: – Szadista!

A barna bőrű, vékony asszonyka zokogva sikoltotta: – Akármit tett is neki ez a fiú, ez nem lehet, ezt nem szabad...

A hentes összeszorított szájjal sziszegte: – Gyalázat!

És mint a káosz:

– Milyen csodálatos ez a fiú!... Hogy tartja magát még mindig!... Alávalóság!... Több, mint hős!... Elég volt!... Embertelenség!... Nem nézhetjük tovább!...

És nézték tovább.

A kis púpos nem kiabált, ő volt egyedül, aki egy szót sem szólt, csak tágra meresztett szemmel és nagy-nagy csodálkozással nézett hol a tömegre, hol a verekedőkre. Aztán később már csak a tömegre, s erre is úgy, mintha külön-külön szeretne mindenkinek a szemébe pillantani.

Most lehanyatlott a fiú karja az arca elől, minden ereje elfogyott, és felhasadozott ajkai ezt suttozták: – Kegyelem!

De a dromedár nem törődött vele, recsegve csapott az ökle a fiú arcába. És újra és újra. Mintha két megvadultan ugráló ököl lett volna a fiú arca.

Mikor a két ököl megpihent, a fiú arca már nem volt arc, vérző nyershús-darab volt, szem nélkül, orr nélkül, száj nélkül. Ekkor a fiú lecsúszott a járda kövére, de a melle hullámzása elárulta: még él.

A hivatalnoknak már nem volt körme, már az ujját rágta, olyan erővel, hogy felordított volna, ha tudja-érzi, mit csinál. Magában ezt mondogatta, hadarta sebesen: „Az nem lehet, hogy még most se hagyja abba, az nem lehet, hogy ennyi emberség se legyen benne.”

27/3b

RÁKOSY GERGELY: KÉSZ ŐRÜLET

Valaki ezt mondta maga elé: – Az már nem létezik, hogy egy vak nyomorultnak se hagyjon békét.

Egy másik: – Egy veszett farkas is könyörülne most már!

És többen: – Egy vak gyomrába nem taposhat bele!

A dromedár pedig, mit sem zavartatva magát, beletaposott, igenis beletaposott a vak gyomrába. Beletaposott, benne állt rengő oszloplábaival. Benne állt az immár nem emberi testben, véres öklével homlokát dörzsölgette és röhögött. Igen: röhögött!

Az emberek pedig ott körül egymásra néztek, és, mint a gyerekek, kérdezgették:

– No, mit szól ehhez?

– És maga?

– Felháborító!

– Nem találok szavakat. Szörnyű?... Nem, ez több mint szörnyű...

Így beszéltek, s olyan is volt, aki már fogalmazta magában, hogy hogyan és milyen szavakkal meséli el mindezt azoknak, akik nem lehettek itt.

Tenni nem tettek semmit.

És ekkor történt valami, olyasmi, amit az utca máig sem tud megmagyarázni.

Valaki előrefurakodott. Nem magasodott ki, csak az emberek széthajlásán lehetett észrevenni, hogy jön, eszeveszetten törtet előre. Ő, akit eddig ide-oda lökdöstek, most utat tör magának, s a tömeg megriadva engedi is.

Végre áttöri magát az embergyűrűn egészen. Ott áll a kör közepén. A kis púpos. A nevetséges kis púpos. A semmi erejű kis torzszülött, akit akár egy gyerek is könnyedén fel lökhetne. Karjai majd a földig lógnak, mint valami majomnak. De mégsem nevet senki. Valami olyan láng van a szemében, ami tiltja a nevetést, sőt: lehetetlenné teszi, hogy valaki akár csak gondoljon is a nevetésre. Pedig igazán komikus, amint ott áll a kör közepén, a roppant dromedárral szemben, ez a kis gnóm.

És mégsem nevetnivaló, annyira nem az, hogy a dromedár is abbahagyja azonnal a röhögést, sőt, le is lép a szegény testről.

Pillanatig csend, olyan csend, mintha kővé váltak volna, s akkor a púpos törpe néhány lépést tesz a dromedár felé, és – tán a szem káprázik – a dromedár hátrál. Ahány lépést a kis púpos előremegy, a véres öklű dromedár annyit hátra.

Ekkor történt a megmagyarázhatatlan.

A kis ember alaktalan melléből valami sóhajféle tört fel, és nem lépett többet előre, rá sem nézett többé a dromedárra, hanem lehetetlen és váratlan gyorsasággal megfordult, és neki az elképedt gyűrűnek... Mint egy ámokfutó, mint egy hisztériás szerelmes, mint a láng a benzinnel, úgy ment neki a tömegnek. Alig érte fel a hentest, de kínlódván felágaskodott, s mintha imára kulcsolná ujjait, két kezének együttes erejével vágott bele az arcába. A kalauznak a gyomrába öklözött, s mikor az kikapta a zsebéből a kezét, markában a lyukasztóval, kitépte a görcsös ujjak közül a lyukasztót, s a hivatalnok két megrémült szeme közé vágta – és ütött, vert, rúgott, amerre csak tudott. Ordító, jajgató és vérző emberek ugráltak el előle, mások feléje tódultak, s gáncsolták, verték hátulról.

De akkor sem hagyta abba, mikor a földre teperték, kutyaként kapta el a lábakat, s a bokák érzékeny inába mélyesztette fogait.

A terebélyes asszony alig tudott előle félreugrani, s közben vacogva sikította:

– Kész örület!... Nekünk támad, hiszen mi semmit sem tettünk... Kész örület!

Akik ott voltak, mindannyian egyetértettek vele.

(Megjelent: Rákossy Gergely: *Általában hallgatunk*. Magvető Kiadó, Budapest, 1973. 5–10. o.)

27/4

INSTRUKCIÓK A MŰSORKÉSZÍTŐKNEK

Képzeljétek el, hogy ti hárman egy televíziós forgatócsoport tagjai vagytok, és interjúkat kell készítenetek a történet szereplőivel!

Döntsétek el, hogy egyenként vagy csoportosan beszélgettek-e velük, illetve hogy szembebeszéltek-e őket egymással.

Minderről a rendező dönt, a riporter feladata a beszélgetéssorozat elkészítése. Az operatőr a kamerát kezeli.

A két óra közötti időszakra azt a feladatot kapjátok, hogy a felvételekből élvezhető műsort csináljatok. Ez ne legyen hosszabb 6-8 percnél.

Rádióműsor esetében természetesen nem operatőr, hanem felvételvezető van, aki a magnót kezeli.

Ügyeljete arra, hogy a felvétel élvezhető legyen. A ti felelősségetek a technika biztonságos működése. Szükség esetén kérjete segítséget!

27/4a

FILOZÓFUSOK GONDOLATAI

1. Felelősség

„Egy embert csak akkor tarthatunk felelősnek tetteiért, ha tudja, hogy mit csinál, ezért Arisztotelész fontosnak tartja, hogy csak az okos ember és az aki az okos ember példájára cselekszik lehet erényes. A tudatlanságból vagy erőszakból származó cselekedeteket nem tekinthetjük szándékosnak, mert az elkövető nincsen tisztában azzal, amit tesz. Erényes tett csak az akaratlagos tett lehet, olyan tett aminek az oka nem rajtunk kívül van. Hogy meghatározhassa Arisztotelész, hogy mi a saját akaratból folyó s mi az akaratunk ellenére történő cselekvés az elhatározás fogalmát szeretné pontosítani. Ez szerint: az elhatározás az erénnyel a legszorosabb kapcsolatban áll, saját akaratunkból fakadó kell, hogy legyen, de nem azonos vele, mert saját akaratból való cselekvést a gyermekek és az állatok is végre tudnak hajtani, ezek hirtelen elhatározásból történnek, nem saját akaratból a vágy és az indulat hajtja őket. Elhatározás az oktan lényekben nincs. Az elhatározás – Arisztotelész megfogalmazásában – „a hatalmunkban álló dolgokra irányuló megfontolt törekvés”.

(Arisztotelész)

Kérdések és feladatok

Mikor felelős az ember a tetteiért?

Szerintetek ki felelős a novellában történetekért?

Indokoljátok a válaszotokat a szöveg segítségével!

2. Szabadság és erkölcsi felelősség

„Az egyén szabadsága és erkölcsi felelőssége nemcsak a keresztény valláserkölc, hanem általában az európai erkölcsi gondolkodás kiindulópontja. Az akarat szabadsága és a céltudatos tevékenykedés az embert képessé teszi arra, hogy készakarva használjon vagy ártson másoknak és magának. Ez a tudás űzte ki az ártatlanság édeni-természeti ősállapotából. Mert a farkas széttépheti a bárányt, szenvedést okoz ugyan áldozatának, de a szó erkölcsi értelmében nem tesz semmi rosszat. Ösztönei vezérlik, nem áll *szabadságában*, hogy másként cselekedjen. A rossz és a jó ebben az értelemben a választásra képes lény, az ember tudatos cselekedetével jelenik meg a világban. De nem természetében rejlik, hanem akarat által lesz – ez fontos különbség: a bűn nem létünkéből, hanem tetteinkből fakad. Különös adomány ez. Egyedül az ember tudja, hogy fájdalmak várnak rá és fájdalmat fog okozni; ő tudja csak, hogy meg fog halni – mégis ő az egyetlen, aki nevetni képes, figyelmeztet Charlie Chaplin, a nagy komikus. Igen, sírni és nevetni csak mi tudunk. S ha igent mondunk az életre – mert *mondani*, bármit, ne feledjük, emberi kiváltság –, akkor a jó és a rossz drámájára mondtunk igent, s benne a magunk alig értett, véges szerepére: azaz vállaljuk a felelősséget saját jó és gonosz cselekedeteinkért.”

(Lányi András–Jakab György: *Erkölcsi esettanulmányok*. AKG Kiadó, 1999. 21. o.)

Kérdések és feladatok

Hogyan függ össze a szabadság az erkölcsi felelősséggel?

Miért nem vonhatók tetteikért felelősségre az állatok?

Hogyan vonatkoztathatók a szövegben szereplő gondolatok a novella történetére?

27/4b

FILOZÓFUSOK GONDOLATAI

3. Az erkölcsi jó és az erkölcsi rossz

Arisztotelész az erkölcsi rossz három fokozatát különbözteti meg: a fegyelmezetlenséget (vagy akaratgyengeséget), a lelki rosszaságot és az állatiaságot. Ennek az erkölcsi jó három fokozata feleltethető meg: a fegyelmezettség, az erény és az emberfeletti, azaz a hősi és isteni erény. Az emberfeletti és az állatias is egyaránt igen ritka. Állatias a barbárokban vagy betegség folytán fejlődhet ki az emberben. E két szélsőségtípusra Arisztotelész nem fordít sok időt, az emberi erényen aluli vagy felüli erények nem tartoznak bele érdeklődési körébe. Erkölcsi jóról és rosszról csak az ember estében beszélhetünk, sem állatnál, sem istennél nem beszélhetünk erkölcsről. Állatnál nem, mert nincs erkölcs ész és társadalom nélkül, az isteneknél sem, mert nincs erkölcs a bűn és tévedés lehetősége nélkül. (...)

Kérdések és feladatok

Ki testesíti meg a novellában az emberfelettit és ki az állatiast?

Hogyan érvényesül az erkölcsi jó és az erkölcsi rossz a novellában?

4. A lelkiismeret szava

„A felvilágosodás korának nagy filozófusa, *Immanuel Kant* nézete szerint a „mit kell tennem?” kérdésre a választ a minden külső körülménytől függetlenül érvényes általános erkölcsi törvény adja meg, melynek követésére tulajdon *lelkiismeretünk* készítet. Kant szerint az ember *szabadságának* végső bizonyítéka az, hogy képesek vagyunk a lelkiismeret szavára hallgatni, amely minden körülmények között az erkölcsi törvény követésére buzdít. A szabadság ezek szerint korántsem meghatározatlanság; nem azt jelenti, hogy bárhogy dönthetünk. Azt jelenti, hogy képesek vagyunk így dönteni: „Eleget akarok tenni az erkölcsi törvénynek, függetlenül bármi egyébtől.” S ha képes vagyok rá, akkor ez mindenkor meg is követelhető: nem szabad ember, aki nem e szerint cselekszik. Kant azt állítja, hogy ha nem volna erkölcsi törvény, amely az emberre kötelességet ró, mit sem tudhatnánk akaratunk szabadságáról. (...) Erkölcsi kötelességeinkre tehát Kant szerint a lelkiismeret szava emlékeztet, mely azt kívánja tőlünk, hogy egyéni vágyainktól és félelmeinktől függetlenül úgy cselekedjünk, hogy a mások javát a magunkéval egyenlőképpen vesszük tekintetbe.”

(Lányi András–Jakab György: *Erkölcsi esettanulmányok*. ÁKG Kiadó, 1999. 34–35. o.)

Kérdések és feladatok

Mit jelent Kant értelmezésében az ember szabadsága?

Hogyan vonatkoztathatók a novellára az itt olvasott szöveg tanulságai?

27/4c

FILOZÓFUSOK GONDOLATAI

5. Cinizmus és moralizálás nélkül

„A tisztességes ember nem korrupt, nem csal, nem hazudik. Viszont a tisztességes ember nem átlagos. Mert az emberek többsége ugyan többé-kevésbé tisztességes, de nem feltétlenül teljesen az. A helyzetnek olyannak kell lennie, hogy a nem egészen tisztességes ember is úgy cselekedjen, mintha igazán tisztességes lenne. Ha a tisztesség normatív érték a társadalomban, akkor, ha nem is vagy igazán tisztességes, mégis úgy kell viselkedned, mintha az lennél. Mintha sosem korrumpálódnál, sosem hazudnál. Voltaképpen kevesebb cinizmus kellene. Mert nem arról van szó, hogy itt az emberek rosszabbak, mint másutt. Nem igaz, hogy abszolúte erkölcstelenek. Csak nem tettetnek mást, mint amit valójában csinálnak. Holott a tettetés, a „lábujjhegyeskedés” nem olyan rossz dolog. Mindig el kell választani azt, ami de facto adott, és ami jó lenne, ha lenne. Nincs képünk arról, hogy mi lenne a helyes, ha nem állítjuk példaképül a tisztességes embereket, akik azért mégiscsak léteznek. A két világ, a cselekvések világa és a normák világa összefonódik. De ha állandóan azt szajkózzuk, hogy erkölcsi válság van, az is egy fajtája a cinizmusnak. Igazából az a véleményem, hogy a moralizálás és a cinizmus ugyanannak az éremnek a két oldala. Moralizálásnak nevezem azt, ha mindig morális szemrehányást teszünk a világnak: az emberek aljasak, korruptak, mindenki erkölcstelen. Cinizmus pedig, ha azt mondjuk, hogy rendben van, hiszen mindenki így csinálja, ki törődik vele. Szerintem a normatív gondolkodást kellene megerősíteni. Hogy nem lehet korruptnak lenni, hogy nem szabad hazudozni a politikában. Elhallgatni lehet, de hazudni nem. Mert ha nem is teljesítjük be egészen a normákat, azért törekedni kellene a megközelítésükre. Elgondolni, hogy mi lenne a helyesebb.

(...) A normák tartalma mindig változik, ez természetes. Az a kérdés, hogy a normákon belül tisztességes emberek tudunk-e maradni.’

(Részletek Tóth Klára Heller Ágnessel folytatott beszélgetéséből)

Kérdések és feladatok

Mit jelent az, hogy az ember tisztességes?

Milyen csapdái vannak a moralizálásnak? Ti hogyan reagáltok az erkölcsi „prédikációkra”?

Milyen veszélye van a cinizmusnak?

Hogyan vonatkoztathatóak Heller Ágnes gondolatai a novella történetére?